

Modern
Ebûzabî'den
bir görünüş -
Birleşik
Arap Emirlikleri

da tutulması sebebiyle Ebûzabî, Uzakdoğu mallarının Ortadoğu'ya ulaşmasında ticaret merkezi durumuna gelmiştir. Ebûzabî Emirliği, federasyondaki diğer emirlikler içinde her bakımdan en yüksek paya sahiptir ve beş yıllık kalkınma planlarında da öncelik görür.

BİBLİYOGRAFYA :

C. U. Aitchison, *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries*, Calcutta 1892, X, 133-134, 137-138; G. P. Gooch — H. Temperly, *British Documents on the Origins of the War 1898-1914*, London 1926-38, CX/2, s. 62-64, 78-79, 190-196; J. C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East*, Princeton 1956, I, 269; S. B. Miles, *The Countries and Tribes of the Persian Gulf*, London 1966, s. 438, 454; Cemâl Zekerîyya Kâsım, *el-Hâlicü'l-⁵Arabî*, Kahire 1966, s. 130-133, 137-142, 212, 213, 332, 350, 483-488; M. Morsy Abdullah, *The United Arab Emirates*, London 1978, s. 90-96; a.m.f., *Devletü'l-İmârâtü'l-⁵Arabîyyetü'l-mültaḥide ve cṯrânüha*, Küveyt 1981, s. 129-139, 228-235; *The Middle East and North Africa 1993*, London 1992, s. 925-926; *Arabian Boundaries: Primary Documents 1853-1957* (ed. R. Schofield — G. Blake), Oxford 1988, II, 351-375; G. Rentz, "Abû Zâbî", *EI²* (İng.), I, 166; Mustafa L. Bilge, "Acmân", *DİA*, I, 328-329.

MUSTAFA L. BİLGE

EBÜ'İ-ABBÂS-i MERVEZİ

(أبو العباس مروزي)

Ebû'l-Abbâs b. Hanûd (Hired)
el-Mervezî

Yeni Farsça ile
şiir yazan ilk şairlerden.

Hayatı ve eserleri hakkında pek az bilgi vardır. Süyûtî, Ebû'l-Hasan Ali b. Zeyd el-Beyhâkî'nin (ö. 565/1169) *Meşâribü't-tecârib* adlı eserinden naklen Ebû'l-Abbâs-i Mervezî'nin yeni Farsça ile (Derî) şiir yazan şairlerden olduğunu kaydeder. Avfî, Mervezî'nin, Abbâsî halifelerinden Me'mûn (813-833) daha vâliat iken

Merv'e geldiğinde kendisine kaside söylediğini, bu şiirleri beğenen Me'mûn'un da 1000 dinar vererek ve ömür boyu maaş bağlayarak onu ödüllendirdiğini yazar. Halifenin bu cömertçe ödüllendirmesinin daha sonra şairlerin Farsça yazmalarını hızlandırdığı, dolayısıyla da müslümanların İran'ı fethinden sonra önemini kaybeden Farsça şiirin tekrar gelişmesini sağladığı ileri sürülür. Ancak Me'mûn için söylenen bu kasidenin, gerek üslup gerekse edebî sanatlar bakımından II (VIII) veya III. (IX.) yüzyıla ait olması hemen hemen imkânsızdır. Öte yandan Ebû'l-Abbâs'ın bazı kaynaklarda 300 (912) olarak verilen ölüm tarihinin doğru olduğu kabul edilirse ilk Farsça şiir söyleyen şairlerden olma niteliğini kaybeder. Çünkü bu tarihten önce Farsça şiir yazan başka şairlerin varlığı bilinmektedir. Ebû'l-Abbâs-i Mervezî II (VIII) veya III. (IX.) yüzyılda yaşamış olsa bile ona nisbet edilen ve günümüze kadar gelen şiirler, ondan ziyade V veya VI. yüzyılda yaşamış bir şaire ait gözükmektedir. Aynı zamanda bir fakih, muhaddis ve mutasavvıf olduğu da kaydedilen Mervezî'nin şiirleri, muhtemelen kendisinden sonra gelen ve aynı adı taşıyan başka bir şairin şiirleriyle karışmıştır.

W. Barthold, hal tercümelerindeki benzerliklere bakarak birinin Mervli, diğeri'nin Semerkantlı olmasına rağmen, Ebû'l-Abbâs-i Mervezî ile Ebû't-Takî Abbâs b. Terkenî (Ebû'l-Yenbagî) tek kişi olarak kabul etmiştir. Bu yanlış, biyografi yazarlarının Ebû'l-Yenbagî'nin kaybolan bir kasidesini sonradan Ebû'l-Abbâs-i Mervezî'ye nisbet etmelerinden doğmuş olmalıdır. Ebû'l-Abbâs-i Mervezî'nin ölüm yılı olarak Rypka tarafından verilen 200 (815-16) tarihinin (*HIL*, s. 135) nereden alındığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mu'tez, *Ṭabaḳātü'ş-şu'arâ* (nşr. Abbas İkbâl), London 1939, s. 55-56; Avfî, *Lübâb*, I, 21; Süyûtî, *el-Vesâ'il ilâ ma'rifeti'l-evâ'il* (nşr. İbrâhîm Adevî — Ali Muhammed Ömer), Kahire 1980, s. 124; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, V, 118-119; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşahâ* (nşr. Ali Kuli Hân-ı Hidâyet), Tahran 1295 hş., I, 64-65; Muhammed-i Kazvîni, *Bîst Maḳâle*, Tahran 1332 hş., I, 34-43; A. Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sühânverân*, Tebriz 1340 hş., s. 19; Nefîsî, *Târîḫ-i Naẓm u Neşr*, I, 18; II, 712; Zehrâ Nâtil Hânlerî (Kiyâ), *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî-yi Derî*, Tahran 1348 hş., s. 336-337; Rypka, *HIL*, s. 135; Abbas İkbâl, *Mecmû'a-yı Makâlât-ı 'Abbâs İḳbâl-i Âştîyânî* (nşr. Muhammed Debîr Siyâkî), Tahran 1350 hş., s. 15-17, 404-411; Bahâr, *Bahâr ve Edeb-i Fârsî* (nşr. M. Golbon), Tahran 1351 hş./1972, s. 105; Safâ, *Edebiyyât*, I, 178; Abdülhüseyn-i Zerrînküb, *Seyr der Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1363 hş., s. 1; C. Rempis, "Die Alttesten Dichtungen in Neupersisch", *ZDMG*, sy. 101 (1951), s. 221; Dihhudâ, *Luḡatnâme*, II, 582-583; Dj. Khaleghi-Motlagh, "Abu'l-'Abbâs b. Hanûd Marvazî", *Elr.*, I, 248-249.

A. NACI TOKMAK

EBÜ'İ-ABBAS el-MÜRSİ

(bk. MÜRSİ).

EBÜ'İ-ABBAS es-SEFFÂH

(أبو العباس السفاح)

Ebû'l-Abbâs Abdullâh
b. Muhammed b. Alî b. Abdillâh
b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib
(ö. 136/754)

İlk Abbâsî halifesi
(750-754).

Humeyme'de doğdu. Doğum tarihi hakkında 100-108 (718-726) yılları arasında çeşitli tarihler verilmektedir. Emevîler'e karşı Abbâsî ihtilâlini başlatan İmam Muhammed b. Alî'nin oğlu olan Ebû'l-Abbâs, çocukluk ve gençlik yıllarını Humeyme'de ailesiyle birlikte geçirdi. Ağabeyi İmam İbrâhîm, Emevî Halifesi II. Mervân tarafından tutuklanarak Harran'a götürülürken ailesi mensuplarına kardeşi Ebû'l-Abbâs'ı vâliat tayin ettiğini söyledi ve ona biat etmelerini istedi.

Ebû'l-Abbâs, ihtilâl ordusunun Küfe'ye girmesinden bir ay sonra Safer 132'de (Ekim 749) ailesiyle birlikte Küfe'ye geldi. Fakat şehirde pek sıcak karşılanmadı. Küfe'de duruma hâkim olan ve Hz. Alî evlâdını desteklediğini henüz açığa vurmayan Ebû Seleme el-Hallâl, Hz. Alî evlâdının kaldıkları yeri Horasanlılar'dan saklayarak gelişmeleri beklemeye başladı. Henüz Irak'ın merkezi Vâsıt ile Emevî hânedanının merkezî eyaleti Suriye itaat altına alınmadığından ve dolayısıyla

ihtilâlin sonucu kesin olarak ortaya çıkmadığından Ebû Seleme yeni halifenin tesbitini geciktirmeye çalışıyordu. Ebû Müslim-i Horasânî'nin güvenilir adamlarından Ebû'l-Cehm b. Atıyye el-Bâhilî, Ebû Seleme'nin oyalama taktiğinin farkına vararak Hammâm-A'yen'deki Horasan ordusunun ileri gelenlerine durumu haber verdi. Bunun üzerine on iki kişi derhal Küfe'ye giderek Ebû'l-Abbas'a biat ettiler. İhtilâlin hazırlanmasında ve başarıya ulaşmasında hiçbir rolü olmayan Ebû'l-Abbas, 12 Rebûlâhîr 132 (28 Kasım 749) Cuma günü Küfe Camii'nde ilk Abbâsî halifesi olarak biat aldı. Minbere çıkarak hutbe okudu ve hâkimiyetin Abbâsîler'in hakkı olduğunu söyledi. Hutbesinde özellikle Abbâsîler ile Iraklılar arasındaki menfaat birliğini dile getirdi.

Ebû'l-Abbas halife olarak biat almasına rağmen Emevî hilâfeti hâlâ ayakta ve ülkenin büyük bir kısmı Emevîler'in kontrolünde bulunuyordu. Irak'ta da durum henüz belirsizdi. Irak'ın merkezi Vâsıt'ta Emevî Valisi İbn Hübeyre (Ebû Hâlid Yezîd b. Ömer) teslim olmamakta direniyordu. Abbâsîler'e karşı açıkça Hz. Ali evlâdını desteklediğini söyleyen Ebû Seleme Ebû Müslim'in desteğiyle bertaraf edildi (132/750).

Ebû'l-Abbas'ın amcası Abdullah b. Ali b. Abdullah kumandasında Suriye'ye doğru ilerleyen Abbâsî ordusunu Emevî Halifesi II. Mervân Dicle'nin kollarından Büyükl Zap suyu sahilinde karşıladı (2 Cemâziyelâhîr 132/16 Ocak 750). On gün devam eden savaşta II. Mervân yenildi. Böylece Abbâsîler'e artık Suriye'nin kapıları açılmış oluyordu. 14 Ramazan 132'de (26 Nisan 750) Emevîler'in başşehri Dimaşk Abbâsî kuvvetlerinin eline geçti. Mervân Mısır'a kaçarken Yukarı Mısır'da Bûsîr'de yakalanarak öldürüldü (Ağustos 750). Böylece Emevîler tarih sahnesinden silindi ve Abbâsîler kesin olarak iktidara geldi. Ancak İslâm dünyasında henüz tam anlamıyla hâkimiyet kurulamamıştı. Teslim olmamakta direnen Vâsıt Valisi İbn Hübeyre, Hasan b. Kahtabe tarafından kuşatıldı. Hasan'ın bir sonuç alamaması üzerine Halife Ebû'l-Abbas kardeşi Ebû Ca'fer'i yardıma gönderdi. Buna rağmen kuşatma on bir ay devam etti. Nihayet Mervân'ın ölüm haberinin gelmesi üzerine 750 yılı sonlarında İbn Hübeyre görüşmeye razı oldu. Yapılan görüşmeler sonunda teslim antlaşması imzalandı. Ancak şehir teslim olduktan sonra antlaşma şartlarına uyul-

mayıp başta İbn Hübeyre olmak üzere birçok kişi idam edildi.

Emevî hânedanı mensuplarının zalimane bir şekilde imha edilmesi Suriye ve el-Cezîre şehirlerinde bazı isyanların çıkmasına sebep oldu. Kays Aylân kabilesi, Züfer b. Hâris'in torunu Ebû'l-Verd b. Kevser'in idaresinde Kinnesrîn'de isyan etti. Tedmür ve Humus şehirleri de bu isyana katıldılar. Başlarına da Muâviye'nin soyundan olan Ebû Muhammed es-Süfyânî'yi geçirdiler. Âsiler Kinnesrîn yakınında Temmuz 751'de Abdullah b. Ali tarafından mağlûp edildiler. Ebû'l-Verd ve isyanın elebaşları savaş meydanında hayatlarını kaybettiler. Ebû Muhammed önce Tedmür'e ve oradan da Hicaz'a kaçtı, ancak yakalanarak idam edildi. Yine aynı yıl içinde İshak b. Müslim el-Ukaylî kumandasındaki el-Cezîre Arapları Harran'ı kuşattılar. İsyancı bastırmakla görevlendirilen Ebû Ca'fer Haran önelerine gelince Harran Valisi Mûsâ çıkış hareketi yaparak ona iltihak edince şehir âsilerin eline geçti. Âsiler bir süre sonra Samsat'a (Sümeysât) çekildiler. Halifenin kardeşi Ebû Ca'fer ile amcası Abdullah b. Ali Samsat'ı kuşattılsa da şehir ele geçiremediler. Yedi ay süren kuşatma, isyancı İshak b. Müslim'in II. Mervân'ın öldüğüne ikna edilmesiyle sona erdi. Bu olaydan sonra Ebû Ca'fer el-Cezîre ve Azerbaycan valiliğine tayin edildi.

Abbâsîler'in iktidara gelmesi ne Araplar'ı ne de İranlılar'ı memnun etti. Ülkenin doğu eyaletlerinde de isyanlar ortaya çıktı. 133 (750-51) yılında Buhara'da Şerîk b. Şeyh el-Mehrî'nin Hz. Ali evlâdı lehine başlattığı çok tehlikeli bir isyan, Ebû Müslim'in gönderdiği Ziyâd b. Sâlih tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. Şehir üç gün yağma ve tahrip edildi. Esirler şehrin kapılarına asılarak halka teşhir edildiler.

Hz. Ali evlâdını destekleyen Ebû Seleme bertaraf edilmişti. Ancak ihtilâlin gerçek lideri olan Horasan Valisi Ebû Müslim'in varlığı, başta Ebû Ca'fer olmak üzere Abbâsî ailesi mensuplarını tedirgin ediyordu. Kardeşi Ebû Ca'fer'in tahrikleri sonunda Halife Ebû'l-Abbas, Ebû Müslim'in valileri Sibâ b. Nu'mân el-Ezdi ile Ziyâd b. Sâlih el-Huzâ'î'yi Ebû Müslim'e karşı gizlice isyana teşvik etti. 135 (752-53) yılında başlayan isyana âsiler fazla varlık gösteremediler. Sibâ Âmûl'de yakalanarak idam edildi. Ziyâd ise kendi ordusu tarafından terkedilince sığındığı Bârkas dihkani tarafından idam edilerek başı Ebû Müslim'e gön-

derildi. Abbâsî hilâfetine karşı Basra'da Hâricîler'in, Fars'ta Bessâm b. İbrâhim'in ve Sind'de Mansûr b. Cumhûr'un başlatmaları isyanlar da kolaylıkla bastırıldı.

Halife Ebû'l-Abbas devrinin tarihî bakımdan en önemli olayı, Çin ordusu ile yapılan ve Çinliler'in mağlûbiyetiyle sonuçlanan Talas Savaşı'dır (Temmuz 751). Bu savaşla Çin'in Batı Türkistan üzerindeki siyasî emelleri ebediyen sona ermiştir (bk. TALAS SAVAŞI).

Ebû'l-Abbas, iç karışıklıklara büyük ölçüde son vererek müslümanların siyasî birliğini sağlamış, Endülüs ve Kuzey Afrika'nın batı kısımları dışında bütün İslâm dünyasında halife olarak tanınmıştır. Küfe'de okuduğu ilk hutbede kendisini "Seffâh" (kan dökücü) unvanıyla takdim eden Ebû'l-Abbas'ın Emevî ailesi mensuplarına ve taraftarlarına karşı işlediği korkunç cinayetler unvanının kişiliğine uygun olduğunu göstermektedir. Onun devrinde ilim, fikir ve imar faaliyetlerinden bahsetmek mümkün değildir. Ebû'l-Abbas kaynaklarda mert, cömert, vakur ve edip bir kişi olarak tanınır. Hilâfet merkezini Küfe'den Hâşimiye'ye, oradan da Enbâr'a nakleden Ebû'l-Abbas, beş yıl halifelik yaptıktan sonra yakalandığı çiçek (veya humma) hastalığından kurtulamayarak 13 Zilhicce 136 (9 Haziran 754) tarihinde Enbâr'da vefat etti. Kendisinden sonra kardeşi Ebû Ca'fer el-Mansûr halife oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

- Halife b. Hayyât, *Târîh* (Ömerî), s. 324, 327, 328, 330-341; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 332, 345, 346, 349-363, 365; Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 23-88, ayrıca bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 233-237, 247, 248, 251-280; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, VI, 69-76; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 406-416, 421, 425-427, 432-437, 439-448, 450-454, 458-468; İbnü't-Tıktakâ, *el-Fahrî*, s. 144-146, 148, 150-152, 155-158, 165-168; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, VI, 77-80; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sükûtu* (trc. Fikret İşıltan, Ankara 1963, s. 257-262; Hudaîrî, *Muḥâdarât* (Abbâsiyye), s. 46-53; M. A. Shaban, *Islamic History*, Cambridge 1976, I, 185-189; II, 1-5; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 32-38; Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 437-446; Barthold, *Türkistan*, s. 210-213; Hüseyin Atvân, *ed-Da'vetü'l-Abbâsiyye: Mebâdi' ve esâlib*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Cil), s. 166-172; Ahmet Çelebi, "Abbâsîler Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, III, 25-62; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-'Arab*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), s. 9-10; H. F. Amedroz, "On the Meaning of the Laqab al-Saffâh", *JRAS* (1907), s. 660-663; S. Moscati, "Le Massacre des Umayyades", *Ar.O*, XVIII (1950), s. 88-115; a.m.f., "Abu'l-'Abbâs al-Saffâh", *El*² (Fr.), I, 106; K. V. Zettersteem, "Ebu'l-'Abbâs", *IA*, IV, 66-67.

